

ASQAD MUXTORNING XX ASR O‘ZBEK ADABIYOTIDA TUTGAN O‘RNI

Termiz davlat universiteti akademik litseyi

Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Jo‘rayeva Nargiza Tilovmurodovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada Atoqli shoir, nosir va dramaturg, yozuvchi, tarjimon Asqad Muxtor ijodining o‘zbek adabiyotida tutgan o‘rni haqida/ Yozuvchi asarlarida insoniy fazilatlarni ulug‘lanishi, real hayotning tasvirlanishi aks etgan.

Kalit so‘z : Inson, chinor, she‘riyat, tarjima, hayot, ma‘naviy uyg‘onish

Atoqli shoir, nosir va dramaturg, yozuvchi, tarjimon hamda o‘zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Asqad Muxtor 1920-yilning 23-dekabrida Farg‘ona shahrida temir yo‘l ishchisi oilasida tug‘ildi. O‘n bir yoshida otasidan yetim qolib, bolalar uyida tarbiyalandi. Maktabni tugatgach, O‘rta Osiyo Davlat universitetida tahsil oldi. So‘ng Andijon pedagogika institutida o‘zbek adabiyoti kafedrasining mudiri bo‘lib xizmat qildi.

Asqad Muxtorning Toshkentga kelishi shaxsiy hayotida hamda ijodiy faoliyatida yangi sahifa ochdi. U respublikamiz markaziy gazeta-jurnallari tahririyatlarida bo‘lim mudiri, mas‘ul kotib, “Sharq yulduzi” jurnalida (1960–1965) bosh muharrir, O‘zbekiston Yozuvchilari uyushmasi kotibi (1957) singari

mas'ul lavozimlarda faoliyat yuritdi. "Guliston" jurnali hamda "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida bosh muharrirlik qildi.

Asqad Muxtor "Tilak", "Tong edi", "Totli damlar" singari ilk she'rlarida (1935–1938) she'riyatning maqsad va vazifasini, shoirning jamiyat oldidagi burchini aniqlab olishga intiladi. U she'riyatga "qalbga qanot", "dardga davo" beruvchi deb qaraydi.

Shoir Ikkinchi jahon urushi boshlanishi bilan "G'alaba ishonchi", "Jangchining bayram kechasi", "Tug'ishganlar qaytdi", "Sog'inish", singari qator she'riy asarlarini yaratib, xalqni fashist bosqinchilariga qarshi kurashga undadi. Dastlabki dostoni — "Bizning avlodlar" (1939) Buxoro mehnatkashlarining o'tmish hayoti haqida. Adib ijodida o'zbek xalqining ma'naviy kamolotini ko'rsatish masalasi muhim o'rin egallagan. Bu niyatini u o'zbek ishchi sinfi hayotini tasvirlash orqali amalga oshirishga intiladi. Tinchlik yillarida yurtimiz tabiiy boyliklarini, xalq hayotidagi o'zgarishlarni tasvirlovchi "Po'lat quyuvchi" (1947), "Hamshaharlarim" (1949), "Rahmat, mehribonim" (1954), "Chin yurakdan" (1956) she'riy kitoblarini yozdi. Yozuvchining "Daryolar tutashgan joyda" (1950), "Qoraqalpoq qissasi" (1958), "Buxoroning jin ko'chalari", "Jar yoqasidagi chaqmoq" (1982), "Kumush tola" (1987) kabi qissalarida, "Opa-singillar" (1955), "Tug'ilish" (1963), "Davr mening taqdirimda" (1964), "Chinor" (1973) "Amu" kabi romanlarida zamonamizning muhim muammolari o'z ifodasini topgan. Asarlarida inson ma'naviyatining qadri, odamning bosh fazilati har qanday holatda ham insoniylik ekanligini samimiy tasvirladi. "Mardlik cho'qqisi" (1948), "Yaxshilikka yaxshilik" (1949), "Zar Qadri", (1978), "Samandar" (1978) kabi dramalarida insonni ma'naviy yetuklikka yetaklash, vijdon, mas'uliyat va insoniylikni ulug'lash, tomoshabinni qalbidan chuqur joy oladi. "Hayotga chaqiriq" (1956), "Dunyo bolalari" (1962) hikoyalar to'plami o'zbek bolalar adabiyoti xazinasini boyitdi. Shoir „99

miniatyura“, „She’rlar“ va „Sirli nido“ , “She’rlar “, “ Quyosh belanchagi”, “Sizga aytar so‘zim” va boshqa kitoblariga kirgan nazmlari bilan o‘zbek poeziyasining boy imkoniyatlarini namoyish qildi. Uning poetik ijodi hayotiy mazmunga to‘la, ko‘proq voqeaband, hajviyotga moyil. Ularda inson hayotining o‘tkinchiligi va haqiqati haqidagi o‘ylar, inson va tabiat munosabatlariga oid murakkab savdolar aks etgan. O‘zbek she’riyatiga chuqur tafakkur va murakkab tuyg‘ular tasvirini olib kirdi. “Uyqu qochganda” (1997, so‘nggi kitobi. U adibning insoniyatga qoldirgan vasiyatdek yangraydi).

Asqad Muxtor faqat ijodkor shoir va yozuvchi emas, balki yirik tarjimon ham bo‘lgan. U jahon adabiyotining ko‘plab mashhur asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilib, milliy adabiyotimiz rivojiga katta hissa qo‘shgan.

Sofokl, A. Pushkin, M. Lermontov, R. Tagor, M. Gorkiy, T. Shevchenko, A. Blok, V. Mayakovskiy, A. Korneychuk asarlari Asqad Muxtor tarjimasida o‘zbek kitobxonlarining ma’naviy mulkiga aylangan. Asqad Muxtor lirik shoir, taniqli adib, mohir tarjimon sifatida o‘zbek madaniyati taraqqiyotiga katta hissa qo‘shdi.

Qadimda bir donishmand aytgan ekan : “Men vaqtning nima ekanini bilaman. Ammo “Vaqt nima?”-, deb sorasalar , aytolmayman “. (A.Muxtor hikmatlari)

Uning asarlarida inson qalbi, vijdon, mas’uliyat, zamon va shaxs to‘qnashuvi asosiy mavzu hisoblanadi.

Asosiy asarlari va ularning tahlili

1“Chinor” romani (eng mashhur asari) Inson umri, hayot mazmuni, avlodlar almashinuvi.

Ramziy ma’no: Chinor — **umr, tajriba, sabr, hayot davomiyligi ramzi.**
Odamlar keladi-ketadi, chinor esa qoladi — bu vaqt
falsafasini anglatadi.

G’oya: Inson o‘z hayoti davomida jamiyat oldidagi mas’uliyatini
unutmasligi kerak.

Ahamiyati: Bu roman falsafiy-psixologik yo‘nalishda yozilgan bo‘lib, o‘zbek
adabiyotida muhim o‘rin tutadi.

2. “Tug‘ilish” qissasi

Shaxsning shakllanishi, insonning ruhiy uyg‘onishi.

Tahlil: Tug‘ilish bu yerda faqat jismoniy emas,

balki **ma’naviy uyg‘onish**, o‘zini anglashdir.

G’oya: Inson haqiqiy hayotni anglagan paytda “qayta tug‘iladi”.

3. “Opa-singillar” dramasi

Oilaviy munosabatlar, ayollar taqdiri, ichki ziddiyatlar.

Asosiy jihat: ayollar ruhiyati chuqur ochilgan

jamiyat bosimi va shaxsiy istaklar qarama-qarshiligi

G’oya: Baxt tashqi sharoitda emas, insonning ichki dunyosida.

4. She'riyati tahlili

Asqad Muxtorning she'rlarida:

falsafiy mushohada

hayot, vaqt, vijdon tushunchalari

sodda, lekin chuqur obrazlar

Xususiyati: balandparvozlik yo'q

samimiy va fikrga boy

Asqad Muxtor ijodining umumiy xususiyatlari

Psixologik tahlil kuchli

Ramz va timsollar ko'p

Inson va jamiyat munosabati markazda

Falsafiy mushohada ustun

Xulosa

Asqad Muxtor asarlari:

insonni **o'ylashga majbur qiladi**

hayotga **chuqurroq qarashni o'rgatadi**

ma'naviy yetuklikka chorlaydi

Asqad Muxtor she'rlari tahlili

1. She'riyatining asosiy mavzulari Asqad Muxtor she'rlarida quyidagi mavzular yetakchi:

Inson ruhiyati va ichki kechinmalar

Vaqt va umr falsafasi

Vijdon, mas'uliyat, halollik

Hayot va ma'naviy o'sish

Sadoqat va insoniy tuyg'ular

Shoir insonni tashqi voqeadan ko'ra **ichki holati orqali** tasvirlaydi.

2. Falsafiy yo'nalish Asqad Muxtor she'rlari **falsafiy she'riyatga** mansub.

Xususiyatlari: Hayot mazmuni haqida mulohaza

O'lim va umr o'tkinchiligi

Insonning jamiyatdagi o'rni

Shoir she'r orqali savol beradi, lekin javobni o'quvchining o'ziga qoldiradi.

3. Obraz va ramzlar Shoir ramzlardan mahorat bilan foydalangan:

Chinor — umr, sabr, davomiylik

Yo'l — hayot sinovlari

Soya — o'tmish, xotira

Nur — haqiqat va umid

Bu ramzlar she'r mazmunini chuqurlashtiradi.

4. Til va uslub tahlili

Tili sodda, ravon

Sun'iy bezaklardan yiroq

So'zlar o'ylangan va ma'noli

Qisqa misralarda katta fikr

Asqad Muxtor balandparvoz iboralardan qochib, **mazmunni ustun qo'yadi.**

5. Inson va vijdon masalasi

Shoir uchun eng muhim tushuncha — **vijdon.**

She'rlarida: inson o'z oldida javobgar, vaqt oldida mas'ul, jamiyatdan ko'ra, avvalo o'z qalbi bilan yuzma-yuz

6. Lirik qahramon

Lirik qahramon: o'ychan, sokin, hayotdan savol so'raydigan xatolarini tan oladigan shaxs

Bu obraz orqali shoir **har bir o‘quvchini o‘ziga qarata oladi.**

Xulosa Asqad Muxtor she’rlari:

o‘ylashga undaydi.

Ruhiy poklanishga chaqiradi.

Hayotga mas’uliyat bilan qarashni o‘rgatadi

Asqad Muxtor hikoyalari tahlili

1. Hikoyalarining umumiy yo‘nalishi

Asqad Muxtor hikoyalarida asosiy e’tibor:

inson ruhiyati

ichki kechinmalar

vijdon va mas’uliyat

oddiy hayotiy vaziyatlar ortidagi chuqur ma’no

ga qaratiladi.

U ko‘pincha katta voqealarni emas, **kichik holatlar orqali katta fikrni** beradi.

Asosiy mavzular Inson va vijdon

Qahramonlar o‘z xatti-harakatlarini tahlil qiladi, o‘z ichki dunyosi bilan kurashadi.

Insonning eng katta sudyasi — o‘z vijdoni.

□ *Vaqt va umr*

O‘tgan umr, kechikkan pushaymon, yo‘qotilgan imkonlar ko‘p uchraydi.

 Jamiyat va shaxs

Shaxs jamiyat talablariga moslashadimi yoki o‘zligini saqlab qoladimi — asosiy savol.

3. Qahramonlar tahlili

Asqad Muxtor hikoyalaridagi qahramonlar:

oddiy odamlar

murakkab xarakterli

ichki monologlarga boy

Ular **ideal emas**, balki real, hayotga yaqin.

4. Psixologik realizm

Hikoyalarda: tashqi harakatdan ko‘ra ichki fikr ustun ,voqea kam, tahlil ko‘p, ruhiy holat nozik tasvirlanadi

Bu uslub **psixologik realizm** deb ataladi.

5. Til va uslub

sodda va ravon til
qisqa, loʻnda jumlarlar
badiiy tafsilotlar kam, ammo oʻrinli
ramziy obrazlardan foydalanish

Har bir soʻz maʼnoga xizmat qiladi.

6. Mashhur hikoyalaridan misollar (qisqa tahlil)

hurmat, tajriba, vaqt

Gʻoya: yoshi ulugʻ insonlar hayot maktabidir

ichki kurash

insonni inson qiladigan narsa — fikrlash

vafo, halollik

sadoqat sinovda bilinadi

7. Gʻoyaviy xulosa

Asqad Muxtor hikoyalari:

oʻquvchini oʻzini tahlil qilishga undaydi

maʼnaviy tarbiya beradi

insoniy qadriyatlarni ulugʻlaydi

Umumiy xulosa

Asqad Muxtor hikoyalari o‘zbek adabiyotida:

psixologik hikoyaning yorqin namunasi

inson qalbini ochuvchi asarlar

hayotiy, chuqur va ta’sirchan

Foydalanilgan adabiyot :

1. Asqad Muxtor. “Chinor” — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi “Adabiyot va san’at nashriyoti.
2. Asqad Muxtor. “ Opa-singillar” — Toshkent, badiiy asarlar to‘plami.
3. Asqad Muxtor.Tanlangan asarlar 1–2 jild. — Toshkent.
4. Naim Karimov. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi . — Toshkent.
5. O‘zbek adabiyoti tarixi (5-jild). — Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Hotam Umurov. Adabiyot nazariyasi — Toshkent.
7. Maktab adabiyot darsligi (9–10-sinflar). — Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
8. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, “Asqad Muxtor” maqolasi.
9. Adabiy maqolalar va tanqidiy ishlar (“Sharq yulduzi”, “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” jurnallari).